

Príhovor predsedu SAV na novoročnom koncerte 10. januára 2019

Akadémia

Aký bol rok 2018? Čo priniesol pre akadémiu? Jednoduchá odpoveď: priniesol viac otázok ako odpovedí.

V tejto fáze môjho príhovoru asi všetci predpokladáte, kam budem smerovať. Ale rozhodol som sa inak. Nebudem hovoriť ani o zmarenej transformácii, ani o audite, ani o dôvere, ani neodprezentujem výročnú správu. Namiesto toho si urobíme historický výlet.

Z **výkladového slovníka** všetci dávno vieme, že akadémia je **starogrécka škola žiakov a nasledovníkov filozofa Platóna; vedecké, školské, umelecké a osvetové zariadenie vyššieho typu**. Ak sa pozrieme do anglického slovníka a nájdeme heslo *academic*, zistíme že *academic* je buď vysokoškolský alebo vedecký. Aj z toho je jasné, že **vedu a vzdelávanie v jedno spája akadémia**.

Podme teda do histórie.

Máme za sebou rok 2018, ďalší osmičkový rok. Mali sme v krajine veľa výročí, príjemných aj smutných. Roky 1918 a 1989 boli asi v konečnom dôsledku tie príjemné, ale napríklad roky 1948 a 1968 určite nie. Zrejme sme jedno nové výročie v roku 2018 pridali, a opäť to smutné, smrť dvoch mladých ľudí. O tom však dnes tiež nechcem hovoriť. Osmičky v dátumoch sú zaujímavé aj pre akadémiu. Nielen pre tú slovenskú.

Pravdepodobne v roku **1088** vznikla jedna z prvých univerzít na svete - Boloňská univerzita. Jej štatút bol spečatený Chartou, ktorá jej (už v 11. storočí!) garantovala **slobodu bádania**. Dokonca vedec/učiteľ/štvudent putujúci do Bologne na univerzitu nesmel byť zastavený nikým a ničím vo svojej snahe ísť za vedomosťami a vzdelaním. Bol chránený chartou *Constitutio Habita* vydanou cisárom Fridrichom Barbarosom v roku 1158. Táto sloboda bola nedotknuteľná a bola základom neskoršej definície akademickej slobody. Študentmi tejto univerzity boli napríklad Mikuláš Koperník, Erasmus Rotterdamský, Thomas Becket a iní. Tým sa asi sloboda príchodu na univerzitu dosť hodila.

Na 900-sté výročie založenia Univerzity v Bologni, 18. septembra v roku 1988, podpísalo 889 univerzít z 88 Európskych krajín **Magnu Chartu Universitatum**. Z nich 17 bolo slovenských. Škoda, ešte jedna a mali by sme v tomto texte o jednu osmičku viac.

Rektori prijali základné princípy, ktorými sa budú riadiť. Ich podstata je nasledovná:

- Univerzity sú autonómnyimi inštitúciami, ktoré vytvárajú a šíria kultúru prostredníctvom výskumu a výučby.
- Aby mohli naplňať potreby súčasného sveta, musia byť nezávislé od každej politickej, hospodárskej a ideologickej moci.
- Vzdelávacia aktivita je neoddeliteľná od výskumnej, pretože len tak môže výučba sledovať vývoj potrieb spoločnosti.
- Základným princípom života univerzít je sloboda výskumu a výučby, ktorú musia štátne úrady zaručovať a podporovať.

Tragickým porušením týchto princípov boli poznačené osudy významných bádateľov. Uvediem iba dvoch, ktorí mali spojenie s územím dnešného Slovenska. Jedným z nich bol **Ján Jesenius**. Na UK máme aj jeho fakultu. Bol slávny aj vo svojej dobe. Okrem toho, že bol rektorom na Karlovej Univerzite v Prahe, tak v roku 1600 urobil prvú verejnú pitvu, ktorá znamenala prelom v chápaní anatómie pre výskum a samotnú medicínu. Svojou angažovanosťou v protestantskom hnutí v Čechách sa stal „nepohodlným“ pre víťazov bitky na Bielej Hore a Ferdinand II. Habsburský podpísal nad ním rozsudok smrti. Bol popravený v Prahe na Staromestskom námestí ešte v roku 1621.

Druhý bol **Ján Amos Komenský**. Naša najväčšia univerzita nesie jeho meno. Všetci poznáme dnes už ikonické termíny ako *škola hrou*, *Orbis Pictus* či *Brána jazykov otvorená*. Avšak málokto si uvedomuje jeden obrovský prínos Jána Amosa Komenského – vymyslel **system výučby a vzdelávania**, prijatý v celom západnom svete, ktorý funguje dodnes.

Dieťa sa má od svojho narodenia do šiesteho roku života vzdelávať v rodine.

Od 6-teho roku do 12-teho roku v **základnej škole** a tá má byť v každom meste. Má byť rovnaká pre chlapcov a aj dievčatá. Hlavnými predmetmi majú byť písanie, počty, náuka o prírode a spoločnosti, náboženstvo, spev a ručné práce. Vyučovanie má trvať dve hodiny predpoludním a dve hodiny poobede.

Od 12-teho do 18-teho roku života sa majú študenti vzdelávať v tzv. **latinskej škole**, tá má byť tiež v každom meste. Vzdelanie majú dostať v siedmich slobodných vedách ako gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometria, astronómia a hudba, k nim sa pridružujú prírodné vedy, geografia, história, matematika a jazyky. Všimnite si komplexnosť základného vzdelania, ktoré Komenský popísal. Žiaci sa majú vzdelávať v latinskom a gréckom jazyku, ale aj v jazyku svojich susedov.

Od 18-teho do 24-teho roku sa majú vzdelávať v **akadémii**. Akadémia má byť v každej krajine. Je to univerzita, v ktorej sa štúdium sústreďuje na teológiu, filozofiu, právo a medicínu. Študenti by po skončení školy mali vycestovať do zahraničia a pokračovať v získavaní poznatkov. **Komenský navrhoval celoživotné vzdelávanie.**

Niečo, čo považujeme za fenomén modernej doby, Komenský zakotvil už v 17-tom storočí.

Ako skončil? Podobne, ako Ján Jesenius. Po Bitke na Bielej hore, padol do nemilosti. Ako kazateľ Jednoty bratskej odmietol konvertovať na katolicizmus a v roku 1628 musel emigrovať. A jeho príspevok k poznaniu ovplyvnil celý svet.

Rád počúvam rozhlasovú reláciu „Naši a svetoví“. **Pripomína nám, že aj dnes často musíme o tých našich prísť, aby sme si uvedomili, že sú svetoví.**

Ale vráťme sa k počiatku. Teda aký bol rok 2018 pre akadémiu, pre Slovenskú akadémiu vied? Veľa otázok, veľa neistôt. Pokračujeme v hľadaní odpovedí a riešení. Imperatívom, potvrdeným históriou, musí zostať paradigma, že akadémia má byť **slobodná a nezávislá**. A ešte moja osobná výzva, asi tá najdôležitejšia a zároveň najťažšia – chcel by som, aby **naši** mladí vedci našli uplatnenie na Slovensku. A **pritom boli svetoví**. Pre úroveň našej krajiny a kvalitu jej života je dôležité, aby sme si to uvedomili bez toho, aby sme o nich prišli.